

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

УДК 336.76:338.124.4

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14976717>

**Ефективність використання деривативів як інструментів хеджування в
умовах економічної нестабільності**

Серажим Юліан Віталійович,

доктор філософії (кандидат економічних наук), доцент кафедри банківської
справи, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-2295-7095>

Самошкіна Ірина Дмитрівна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та
страхування, Сумський національний аграрний університет,

м. Суми, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0468-6834>

Іванчук Ганна Костянтинівна,

незалежний дослідник, <https://orcid.org/0009-0005-6876-0561>

Прийнято: 17.02.2025 | Опубліковано: 05.03.2025

Анотація. Розвиток ринку деривативів є важливим чинником підвищення ефективності фінансових систем та забезпечення стійкості економіки. У світі деривативи широко використовуються для управління ризиками, але в Україні їх ринок перебуває на початковій стадії формування. Недостатній рівень правового регулювання, обмежена обізнаність суб'єктів господарювання та відсутність інфраструктурного забезпечення стримують

інтеграцію деривативів у фінансову систему країни. Дослідження цих питань має стратегічне значення для формування конкурентоспроможного фінансового середовища в Україні в умовах глобальних економічних викликів.

Метою статті є аналіз сучасного рівня поширення та використання деривативів в Україні, оцінка їхньої економічної вигідності порівняно з традиційними інструментами ризик-менеджменту, а також розробка пропозицій для вдосконалення регуляторного середовища, яке сприятиме активізації ринку деривативів у післявоєнний період.

У межах дослідження застосовано методи порівняльного аналізу для оцінювання функціонування ринків деривативів та експертний підхід для розроблення рекомендацій щодо оптимізації регуляторного середовища.

У результатах проаналізовано сучасний стан ринку деривативів в Україні, який виявив його нерозвиненість порівняно зі світовими стандартами. Визначено основні проблеми, серед яких низька ліквідність, недостатня правова регламентація та обмежена участь інституційних інвесторів. Установлено, що економічна вигідність використання деривативів суттєво перевищує переваги традиційних інструментів ризик-менеджменту завдяки їхній гнучкості, можливостям масштабного хеджування та арбітражу.

У статті запропоновано заходи для стимулювання розвитку ринку деривативів в Україні, зокрема вдосконалення законодавчої бази, гармонізацію регулювання з європейськими стандартами, створення сучасної інфраструктури для функціонування строкових ринків і підготовку фахівців у цій галузі.

У висновках підсумовано, що впровадження запропонованих ініціатив сприятиме розширенню використання деривативів у фінансовій практиці та позитивно вплине на економічне зростання й підвищення стійкості національної економіки.

Ключові слова: похідні фінансові інструменти, ризик-менеджмент, фінансова система, фондовий ринок, соціальна відповідальність.

The effectiveness of using derivatives as hedging instruments in conditions of economic instability

Yulian Serazhym,

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor of the Department of Banking, State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine,
<http://orcid.org/0000-0002-2295-7095>

Iryna Samoshkina,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Finance, Banking and Insurance Department, Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-0468-6834>

Hanna Ivanchuk,

Independent Researcher, <https://orcid.org/0009-0005-6876-0561>

Abstract. The development of the derivatives market is an important factor in increasing the efficiency of financial systems and ensuring economic stability. In the world, derivatives are widely used for risk management, but in Ukraine their market is at the initial stage of formation. Insufficient level of legal regulation, limited awareness of business entities and lack of infrastructure support hinder the integration of derivatives into the country's financial system. Research on these issues is of key importance for the formation of a competitive financial environment in Ukraine in the face of global economic challenges.

The purpose of the article is to analyze the current level of distribution and use of derivatives in Ukraine, assess their economic profitability compared to traditional risk management tools, and develop proposals for improving the regulatory environment, which will contribute to the activation of the derivatives market in the post-war period.

The study uses comparative analysis methods to assess derivatives markets, as well as expert assessment to formulate proposals for improving the regulatory environment.

The results analyzed the current state of the derivatives market in Ukraine, which revealed its underdevelopment compared to world standards. The main problems were identified, including low liquidity, insufficient legal regulation and limited participation of institutional investors. It was established that the economic benefits of using derivatives significantly exceed the advantages of traditional risk management tools due to their flexibility, large-scale hedging and arbitrage capabilities.

The article proposed measures to stimulate the development of the derivatives market in Ukraine, in particular, improving the legislative framework, harmonizing regulation with European standards, creating a modern infrastructure for the functioning of futures markets and training specialists in this field.

The conclusions summarize that the implementation of the proposed initiatives will contribute to the expansion of the use of derivatives in financial practice and will positively affect economic growth and increase the stability of the national economy

Keywords: derivatives, risk management, financial system, stock market, social responsibility.

Постановка проблеми. Одним з основних факторів, що впливають на стабільність та розвиток економічної діяльності в умовах економічної

нестабільності, є ефективність систем управління фінансовими ризиками. Проте, як свідчить практика, більшість господарських суб'єктів в Україні обмежуються традиційними методами ризик-менеджменту, такими як страхування, створення фінансових резервів чи валютних запасів. Ці методи, хоча і є важливими, вимагають значних фінансових ресурсів, що обмежує їхню доступність, особливо в умовах економічної кризи.

Натомість деривативи як інструменти хеджування ризиків пропонують альтернативний підхід, що дає змогу мінімізувати їх за відносно низьких витрат. Використання деривативів може зменшити фінансове навантаження на підприємства, підвищити їхню фінансову гнучкість та ефективність управління, створюючи тим самим сприятливі умови для економічного зростання.

Попри очевидні переваги, інструменти хеджування на основі деривативів не отримали достатнього поширення в Україні. Це пов'язано як із низьким рівнем фінансової грамотності, так і з недосконалістю регуляторного середовища. У зв'язку з цим дослідження ефективності використання деривативів як інструментів хеджування та розробка практичних рекомендацій щодо їхнього впровадження в умовах економічної нестабільності є важливим науковим завданням, що має важливе практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях деривативи розглядаються як важливий інструмент управління фінансовими ризиками, особливо в умовах зростання нестабільності на глобальних і локальних фінансових ринках. Значна частина робіт присвячена аналізу ролі деривативів у хеджуванні валютних, процентних, кредитних ризиків та ризиків зміни цін на сировинні товари. У дослідженнях таких науковців, як Ф. Лі (F. Li), Х. Перес-Сайз (H. Perez-Saiz) [1], Ф. Верона (F. Verona), М. Ф. Мартінс (M. F. Martins), І. Драмонд (I. Drumond) [2],

підкреслено, що застосування деривативів забезпечує ефективний механізм зниження впливу несприятливих коливань ринку на фінансові результати компаній.

У роботах О. Новак, Т. Осадчої, О. Петрука (O. Novak, T. Osadcha, O. Petruk) [3], Н. В. Волкової, В. Ф. Гарькавої, І. П. Скороход [4] та В. Ф. Гарькавої, А. Ю. Кліщевської [5] досліджено економічні переваги використання опціонів, ф'ючерсів, форвардів та свопів, що дають можливість не лише хеджувати ризики, але й покращувати фінансову стійкість підприємств. Зокрема, зазначається, що ці інструменти є відносно дешевими порівняно з традиційними методами управління ризиками, такими як страхування чи створення резервів. Однак частина дослідників, серед яких М. Є. Краснова [6], Е. І. Гатауліна, М. А. Клименко [7], звертають увагу на складність їхнього використання через низький рівень фінансової грамотності та недосконале регуляторне середовище в багатьох країнах, включаючи Україну.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових робіт, варто зауважити, що здебільшого вони сфокусовані на використанні деривативів у розвинених економіках, тоді як їхній потенціал у країнах із перехідною економікою, таких як Україна, залишається недостатньо дослідженим.

Таким чином, існує чітка наукова потреба в дослідженні ефективності використання деривативів в українській економіці та розробленні практичних стратегій для їх упровадження. Ця стаття спрямована на заповнення зазначених прогалин шляхом аналізу специфіки застосування деривативів в умовах економічної нестабільності та створення рекомендацій для підвищення їхньої практичної ефективності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити ефективність використання деривативів як інструментів

хеджування ризиків в умовах економічної нестабільності та надати практичні рекомендації щодо їхнього впровадження в систему управління фінансовими ризиками для підвищення економічної ефективності підприємств.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання:

- 1) вивчити сучасний рівень поширення деривативів в Україні та за кордоном;
- 2) проаналізувати економічну вигідність використання деривативів порівняно з традиційними інструментами ризик-менеджменту;
- 3) запропонувати заходи для вдосконалення регуляторного середовища, яке стимулюватиме використання деривативів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Деривативи – це фінансові інструменти, вартість яких залежить від зміни цін або вартості інших активів, які називаються базовими [8, с. 96]. До базових активів належать акції, облігації, товари, валюти, фінансові індекси тощо. Основна мета деривативів – надання учасникам ринку можливості укласти договори щодо майбутніх умов купівлі-продажу базових активів або обміну фінансовими потоками на основі динаміки їхньої вартості. Залежно від форми, умов і функцій ці інструменти поділяються на кілька основних типів (рис. 1).

Ф'ючерси	Стандартизовані біржові контракти, які зобов'язують одну зі сторін придбати, а іншу продати визначений обсяг базового активу за заздалегідь узгодженою ціною у визначений майбутній час
Форварди	Індивідуально узгоджені позабіржові контракти, які, на відміну від ф'ючерсів, не є стандартизованими. Вони зобов'язують сторони виконати угоду купівлі-продажу базового активу за певною ціною на визначену дату в майбутньому
Опціони	Контракти, які надають власнику право, але не зобов'язання, купити або продати базовий актив за заздалегідь визначеною ціною до певної дати (європейський тип) або у будь-який момент до цієї дати (американський тип)

Свопи

Контракти, за якими дві сторони домовляються про обмін грошовими потоками або активами відповідно до заздалегідь узгоджених умов протягом визначеного періоду часу

Рис. 1. Основні типи деривативів

Джерело: складено авторами на основі [6; 7]

Деривативи, які активно розвиваються з 1970-х років, сьогодні відіграють визначальну роль у сучасній фінансовій системі. Спочатку їхнім основним призначенням були спекулятивні операції, однак із часом спектр функцій значно розширився. Зараз деривативи виконують як мікроекономічні, так і макроекономічні функції, забезпечуючи ефективність і стабільність фінансових ринків (табл. 1).

Таблиця 1

Основні функції деривативів

Мікрорівень (учасники ринку деривативів)	Макрорівень (фінансовий ринок і економіка)
<i>Створення та рух фіктивного капіталу</i> – деривативи створюють можливість для обігу фінансових активів, які не мають прямого зв'язку з реальними активами.	<i>Управління ризиками</i> – деривативи дають можливість перерозподіляти ризики між учасниками ринку, зменшуючи їхній вплив на окремих гравців і фінансову систему загалом.
<i>Підтримання ліквідності фінансового ринку</i> – завдяки високій оборотності деривативів забезпечується легкість купівлі-продажу активів, що сприяє безперебійному функціонуванню фінансового ринку.	<i>Хеджування</i> – основний інструмент зниження ризиків, пов'язаних із коливаннями цін базових активів.
<i>Внесок в інвестиційний процес</i> – деривативи створюють додаткові можливості для інвесторів, забезпечуючи диверсифікацію	<i>Арбітраж</i> – забезпечує вирівнювання цін між різними ринками або фінансовими інструментами, сприяючи ефективності ринку та запобіганню диспропорціям.

портфеля, захист від ризиків і доступ до нових ринків. <i>Формування інформаційної прозорості</i> – операції з деривативами сприяють покращенню доступності інформації про очікування ринку щодо майбутніх змін цін базових активів.	<i>Спекуляція</i> – створює можливості для отримання прибутку від коливань цін без володіння базовими активами, що підвищує ринкову активність та ліквідність.
---	--

Джерело: складено авторами на основі [9, с. 807]

Світовий ринок деривативів сьогодні є одним із найбільш динамічних і концентрованих сегментів глобальної фінансової системи. Його розширення значною мірою зумовлене гнучкістю та здатністю адаптуватися до змінних потреб учасників, а також можливістю створення інноваційних рішень шляхом комбінування різних фінансових продуктів.

Однак розвиток складних і багатофункціональних інструментів разом з інтеграцією новітніх технологій призводить до значного підвищення складності управління ризиками. Зокрема, поява нових комбінацій фінансових продуктів, таких як гібридні інструменти, ускладнює прогнозування можливих наслідків їхнього використання. Крім того, високий рівень взаємозалежності між різними фінансовими сегментами збільшує системні ризики, що можуть мати масштабний вплив на глобальну економіку. У табл. 2 систематизовано ризики, які можуть виникати внаслідок використання деривативів як інструментів хеджування.

Таблиця 2

Ризики використання деривативів як інструментів хеджування

Назва	Характеристика
Ризик коливання ринкових умов	Вартість деривативів залежить від динаміки базових активів, таких як акції, облігації, товари, валюти або індекси. Це робить їх схильними до коливань ринкових умов, таких як зміни цін, процентних ставок або валютних курсів, що може значно впливати на результати угод

Ризик платоспроможності контрагента	Під час укладання деривативних контрактів існує ризик, що контрагент не виконає свої зобов'язання. Особливо це стосується позабіржових ринків, де угоди укладаються напряду між сторонами, що підвищує ймовірність дефолту
Ризик ліквідності	Деякі види деривативів можуть бути важко реалізовані на ринку за справедливою ціною, особливо в періоди ринкових стресів, коли виникає гостра потреба вивести позиції. Це може спричинити значні втрати через відсутність достатньої кількості покупців або продавців
Операційний ризик	Комплексність і гнучкість деривативів вимагають високого рівня професіоналізму та спеціалізованих процесів. Помилки, технічні збої, недоліки в системах управління або шахрайство можуть призводити до значних фінансових втрат
Ризик правової невизначеності	Деривативи підпадають під різні правові та нормативні вимоги, які можуть варіюватися залежно від юрисдикції. Недотримання цих правил може призвести до санкцій, штрафів, юридичних спорів або втрати довіри до ринку
Ризик поширення фінансових потрясінь	Деривативи можуть посилювати системні ризики, коли проблеми в одній частині фінансової системи впливають на інші її елементи. Наприклад, дефолт емітента боргових зобов'язань може спричинити значні збитки у фінансових установах, які укладали контракти на кредитно-дефолтні свопи, провокуючи «ефект зараження»
Ризик фінансового левериджу	Деякі деривативи мають високий рівень левериджу, що може призводити до значних коливань вартості контракту навіть за незначних змін базового активу. Це збільшує потенційні збитки та може викликати фінансову нестабільність
Ризик інформаційної прозорості	Позабіржові деривативи часто мають складну структуру та індивідуальні умови угод, що ускладнюють їхню оцінку. Відсутність прозорості унеможливорює повну ідентифікацію ризиків і ускладнює моніторинг ринку регуляторами, створюючи додаткові загрози для стабільності фінансової системи

Джерело: узагальнено авторами на основі [10, с. 177; 11]

Розвиток ринку деривативів в Україні є складним і багатоетапним процесом, що розпочався значно пізніше, ніж у розвинених країнах, де він уже досяг значної зрілості та активно впливає на економічні й соціальні процеси. Український ринок похідних фінансових інструментів перебуває на стадії активного формування, що супроводжується постійними змінами в правовому, інфраструктурному та економічному середовищах [12]. Дослідники пропонують різні підходи до періодизації його розвитку. І. М. Бурденко виокремлює чотири етапи: етап формування, пов'язаний із першою половиною 1990-х років, регулятивний (1995–2000 рр.), методологічний (2001–2009 рр.) та сучасний (з 2010 р. і до сьогодні) [13]. Водночас Я. А. Шмуратко пов'язує розвиток ринку деривативів зі становленням біржової системи в Україні та визначає три основні періоди: 1994–1998 рр. – упровадження операцій із похідними фінансовими інструментами на фондових біржах; 2003–2009 рр. – поновлення операцій із деривативами та вдосконалення ринкових механізмів; із 2010 р. і донині – якісно новий період розвитку [14]. Проте в обох підходах існують певні недоліки, зокрема пропуски окремих періодів або недостатня деталізація змін, що відбувалися в проміжках між ними.

На основі здійсненого аналізу запропоновано уточнену періодизацію розвитку ринку деривативів в Україні. Перший етап (1994–2009 рр.) визначено як період становлення ринку деривативів. Його основними характеристиками були низький рівень економічного розвитку, нерозвинений вторинний ринок, обмежений обсяг торгів похідними фінансовими інструментами та недосконалість законодавчого регулювання. Другий етап (із 2010 р. і до сьогодні) розглядається як період активізації розвитку ринку деривативів. Початок цього етапу ознаменувався запуском торгів ф'ючерсними контрактами на індекс UX на Українській біржі.

На сучасному етапі обмежені обсяги капіталізації вітчизняних підприємств та фінансових установ зумовлюють пріоритетне інвестування в базові та оборотні активи. До цього додаються високі трансакційні витрати, недостатній рівень поінформованості учасників ринку та відсутність кваліфікованих спеціалістів у сфері строкових контрактів. Усі ці чинники суттєво ускладнюють активне застосування деривативів у господарській діяльності.

Ще однією суттєвою перепорою для розвитку ринку деривативів в Україні є труднощі в правовому регулюванні. До нещодавніх змін у національному законодавстві спостерігалися правові колізії, які обмежували чітке визначення сутності похідних фінансових інструментів [15, с. 172]. Наприклад, попередня редакція Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» містила поняття «похідні цінні папери», під якими розумілися фінансові інструменти, пов'язані з правами на придбання чи продаж інших цінних паперів, фінансових або товарних ресурсів. Однак термін «дериватив» не було визначено в цьому законі.

У Податковому кодексі України деривативи трактувалися як «стандартний документ, що засвідчує право та/або зобов'язання придбати чи продати в майбутньому цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах» [16]. Цей документ також установлював порядок випуску та обігу деривативів, визначення стандартних форм яких залишалося в компетенції Кабінету Міністрів України. Таким чином, хоча похідні цінні папери та деривативи не ототожнювалися, їхнє чітке розмежування також не було закріплено.

Ситуація почала змінюватися з прийняттям у 2020 році оновленої редакції Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», який отримав нову назву «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [17]. Цей закон суттєво вдосконалив правове регулювання, запровадивши положення з понад

тринадцяти директив Європейського Союзу. Такі зміни спрямовані на гармонізацію українського законодавства з європейськими стандартами, що має створити сприятливі умови для розвитку ринку похідних інструментів.

Хоча в Україні вже сформовані правові основи для функціонування ринку деривативів, фрагментарне й вузькоспеціалізоване регулювання створює правові колізії та ускладнює діяльність учасників. Наявні норми законодавства часто є суперечливими, а відсутність єдиного підходу до трактування термінології обмежує можливості ефективного функціонування ринку. Напередодні повномасштабного вторгнення російських військ організований строковий ринок працював на таких фондових майданчиках, як біржа «Перспектива» та Українська біржа [15, с. 172]. Проте станом на липень 2023 року торгівля інструментами строкового ринку на цих платформах не здійснювалася. Основною причиною такої ситуації є воєнні дії, що спричинили високий рівень ризиків та економічну нестабільність.

Ще однією з основних перешкод є відсутність інтегрованих механізмів взаємодії між ринками стандартних контрактів та базисних активів, що ускладнює арбітражні операції й знижує привабливість ринку для інвесторів [18, с. 1276]. Незавершеність інфраструктурного забезпечення, зокрема відсутність платформ для автоматизованого клірингу, обліку операцій і ефективної роботи учасників, створює додаткові бар'єри для розвитку ринку.

Також важливою проблемою є недостатня кількість інноваційних фінансових інструментів, що обмежує можливості інвесторів для реалізації складних інвестиційних стратегій [19, с. 73]. Крім того, ринок похідних цінних паперів в Україні надмірно залежить від активності індивідуальних гравців, тоді як участь інституційних інвесторів залишається недостатньою. Це призводить до низької ліквідності, нестабільності та обмеження масштабних угод.

Опціонний сегмент ринку є слаборозвиненим, а активність на ньому сконцентрована у вузькому колі найліквідніших контрактів. Це суттєво знижує рівень залученості учасників та потенціал ринку для задоволення різноманітних потреб.

Удосконалення правових засад функціонування деривативів в Україні, а також посилення інтеграційних зв'язків із Європейським Союзом мають створити передумови для активного розвитку ринку строкових контрактів у післявоєнний період. Завдяки таким змінам вітчизняні суб'єкти господарювання та фінансові інститути отримають можливість використовувати сучасні фінансові інструменти для підвищення ефективності своєї діяльності, управління ризиками та хеджування потенційних фінансових загроз.

Світовий досвід демонструє, що строкові ринки за сприятливих умов можуть демонструвати швидкі темпи розвитку. Ринок деривативів почав демонструвати стрімке зростання капіталізації ще на початку 2000-х років. Наприклад, у 2000 році загальний обсяг випущених кредитних деривативів становив приблизно 800 млрд доларів США, а до 2003 року ця цифра зросла до 3 трлн доларів [18, с. 65–66].

До початку 2020 року номінальна вартість випущених біржових деривативів склала 558,5 трлн доларів США, а з урахуванням позабіржових інструментів (за неофіційними оцінками) ця сума сягала 1 квадрильйона доларів.

Хоча криза, спричинена пандемією COVID-19 у 2020 році, дещо уповільнила темпи зростання ринку похідних фінансових інструментів, його капіталізація залишилася значною. Станом на листопад 2022 року номінальна вартість біржових деривативів знову збільшилася, досягнувши близько 600 трлн доларів США.

У науковій літературі наголошується не лише на позитивному впливі деривативів на окремі підприємства, але й на їхній ролі в сприянні економічному зростанню країни загалом [9]. Зокрема, використання похідних фінансових інструментів здатне стимулювати залучення інвестицій, підвищувати ліквідність ринку, сприяти прозорості фінансових операцій та підтримувати стабільність економіки в умовах мінливого зовнішнього середовища.

Розвиток ринку похідних фінансових інструментів може стати головним фактором для модернізації фінансової інфраструктури України, забезпечення інтеграції до європейських ринків капіталу та підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені. Водночас реалізація цього потенціалу потребує не лише відповідної законодавчої бази, але й упровадження освітніх програм для підготовки кваліфікованих фахівців у сфері деривативів, а також створення ефективних механізмів регулювання та контролю ринку.

Українські дослідники ринку деривативів [6; 7] пропонують низку конкретних заходів для усунення його поточних проблем та забезпечення ефективного функціонування. Узагальнюючи їхні пропозиції та враховуючи власні висновки, можна виокремити п'ять основних напрямів дій (рис. 2).

Макроекономічний напрям	вихід економіки з тіні; стимулювання розвитку ринку базових активів; запровадження тимчасових податкових пільг для учасників ринку; забезпечення стабільного економічного зростання
Нормативно-правовий напрям	удосконалення правил торгівлі; оптимізація регулювання валютних операцій; гармонізація нормативних документів; упорядкування питань оподаткування, обліку й звітності операцій із використанням хеджування
Інфраструктурний напрям	розвиток конкурентного середовища для рейтингових агентств; упровадження моніторингових механізмів для нетипових строкових контрактів; створення механізму генеральних угод; забезпечення прозорості у формуванні цін на послуги з хеджування
Фінтех-напрямок	модернізація торгової інфраструктури; автоматизація процесів; розвиток електронної торгівлі деривативами; широке впровадження сучасних фінансових технологій у діяльність ринкових суб'єктів
Маркетинговий напрям	організація освітніх програм для користувачів інструментів хеджування; розширення спектра послуг і фінансових інструментів; залучення нових учасників ринку; активне застосування маркетингових стратегій для популяризації строкових контрактів

Рис. 2. Рекомендації для підвищення ефективності використання деривативів

Джерело: складено авторами на основі [6; 7]

Розвиток ринку деривативів може стати визначальним чинником для модернізації фінансової інфраструктури України, забезпечення інтеграції до європейських ринків капіталу та підвищення конкурентоспроможності на міжнародній арені. Водночас реалізація цього потенціалу потребує не лише відповідної законодавчої бази, але й упровадження освітніх програм для підготовки кваліфікованих фахівців у сфері деривативів, а також створення ефективних механізмів регулювання та контролю ринку.

Висновки. Вивчення сучасного рівня поширення деривативів засвідчило, що український ринок перебуває на початковій стадії розвитку, тоді як у розвинених країнах ці фінансові інструменти є невіддільною частиною економічних систем і активно використовуються для управління ризиками. Світові тенденції демонструють високі обсяги капіталізації ринку деривативів, що забезпечує його стійкість навіть в умовах економічної нестабільності.

Аналіз економічної вигідності використання деривативів показав, що похідні фінансові інструменти мають значні переваги, зокрема гнучкість, можливість масштабного хеджування та ефективна адаптація до складних ринкових умов. Також існують суттєві перешкоди для їхнього розвитку в Україні, зокрема, висока ризикованість та низька ліквідність, що зумовлює необхідність удосконалення інфраструктури ринку та підвищення рівня обізнаності його учасників.

Запропоновано низку заходів для вдосконалення регуляторного середовища, яке стимулюватиме розвиток ринку деривативів в Україні. Першочерговим завданням є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема в частині термінології, класифікації та механізмів обігу деривативів. Важливим кроком є впровадження державних програм підготовки фахівців у сфері похідних фінансових інструментів, а також створення сприятливих умов для функціонування організованих

строкових ринків через модернізацію інфраструктури. Особливу увагу варто приділити стимулюванню участі інституційних інвесторів через пільгове оподаткування та зменшення бар'єрів для залучення іноземних учасників.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів використання деривативів для хеджування ризиків в Україні, зокрема в умовах економічної нестабільності. Подальший аналіз може бути спрямовано на інтеграцію українського ринку похідних фінансових інструментів у глобальну фінансову систему, що дасть можливість підприємствам і фінансовим установам отримати доступ до новітніх інструментів управління ризиками; удосконалення правового регулювання ринку деривативів відповідно до міжнародних стандартів, зокрема, щодо забезпечення прозорості та надійності операцій.

Список використаних джерел

1. Li F., Perez-Saiz H. Measuring systemic risk across financial market infrastructures. *Journal of Financial Stability*. 2018. Vol. 34. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2017.08.003>.
2. Verona F., Martins M.F., Drumond I. Financial shocks, financial stability, and optimal Taylor rules. *Journal of Macroeconomics*. 2017. Vol. 54. P. 187–207. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2017.04.004>.
3. Novak O., Osadcha T., Petruk O. Concept and Classification of Derivative Financial Instruments as A Methodological Precision On Their Regulation in The Financial Services Market. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5. № 3. P. 135–144. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-3-135-144>.
4. Волкова Н. В., Гарькава В. Ф., Скороход І. П. Роль діджитал-процесів в інноваційному розвитку українського бізнесу: економічний аспект. *Академічні візії*. 2023. Вип. 19. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/345> (дата звернення: 02.01.2025).

5. Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю. Концептуальні підходи до управління економічною безпекою на регіональному рівні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2021. № 7. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-7-7416>
6. Краснова М. Є. Підвищення можливостей використання деривативів як засобів управління ризиками в Україні. *Економіка і суспільство*. 2022. Вип. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-63>
7. Гатауліна Е. І., Клименко М. А. Сучасний стан та перспективи розвитку похідних цінних паперів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-23>
8. Ананьєва Ю. В. Використання деривативів як інструменту управління ризиками в глобалізованому світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2022. Вип. 45. С. 96–99. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-45-17>
9. Oliinyk V., Burdenko I., Volynets O., Yatsenko V. Organized Derivatives Market and Economical Growth: Relationship and Impact. *Periodicals of Engineering and Natural Sciences*. 2019. Vol. 7. № 2. P. 806–817. URL: <http://pen.ius.edu.ba> (дата звернення: 02.01.2025).
10. Лисенок О. В., Петрук А. О. Ризики операцій з похідними фінансовими інструментами як загроза фінансовій стабільності комерційних банків. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 4 (106). С. 145–154. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2023-4\(106\)-145-154](https://doi.org/10.26642/jen-2023-4(106)-145-154)
11. Виговська Н. Г., Дячек С. М., Довгалюк В. В. Стан та перспективи розвитку вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів. *Ефективна економіка*. 2023. Вип. 5. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.17>
12. Шевченко О. М., Шевченко О. О. Сучасні тенденції функціонування ринку деривативів в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 16. С. 9–15.

URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2018/16_2018_ukr/4.pdf (дата звернення: 02.01.2025).

13. Бурденко І. М. Передумови створення та використання інноваційних фінансових інструментів на ринку похідних фінансових інструментів України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 3. С. 181–190. URL: https://mmi.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/mmi/volume-3-issue-3/mmi2012_3_181_190.pdf (дата звернення: 02.01.2025).

14. Шмуратко Я. А. Перспективи розвитку вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 18. С. 140–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_18_30 (дата звернення: 02.01.2025).

15. Лаговська О. А., Новак О. С., Лоскоріх Г. Л. Ризики похідних фінансових інструментів у діяльності комерційних банків. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 3 (105). С. 171–178. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2023-3\(105\)-171-178](https://doi.org/10.26642/jen-2023-3(105)-171-178)

16. Податковий кодекс України в ред. від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#text> (дата звернення: 02.01.2025).

17. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України № 3480-IV від 23.02.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 02.01.2025).

18. Шевчук С. В., Котик Б. Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку ринку похідних цінних паперів в Україні. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1273–1278. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/212.pdf (дата звернення: 02.01.2025).

19. Петрук А. О. Аналіз світового та вітчизняного ринків похідних фінансових інструментів. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2 (100). С. 62–75. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2022-2\(100\)-62-75](https://doi.org/10.26642/jen-2022-2(100)-62-75)